

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверинцев А. Судьба и весть Осипа Манделъштама. // Осип Манделъштам. Соч. в 2-х томах. – М., 1990.
2. Бухштаб Б. Поэзия Манделъштама // Вопросы литературы. – 1989. – № 1. – С. 34.
3. Манделъштам О. Собрание произведений. Стихотворения. – М., 1992.
4. Слово и судьба. Осип Манделъштам. Исследования и материалы. – М., 1991.
5. Поэтика публицистики / Под ред. Г.Я. Солганика. – М., 1990.

Поврозник Р.

Науковий керівник – доц. Штонь О. П.

СПЕЦИФІКА ПОРІВНЯНЬ У ПРОЗОВОМУ ДОРОБКУ ВАСИЛЯ СЛАПЧУКА

Для передачі найтонших відтінків думки або почуття, створення легкого і змістовного для сприйняття образу, майстри слова досить часто використовують **порівняння** – фігури мови, що полягають у зображенні особи, предмета, явища чи дії через найхарактерніші ознаки, які є органічно властивими для інших [10:469]. Порівняння не лише фіксує елементи моделі світу, а й дає змогу простежити сам процес їх формування, що робить дослідження порівнянь перспективним та **актуальним**. Їх місце й вагу у стилістичній системі української мови визначає

О. Потебня у праці «Естетика й поетика слова». На його думку, «сам процес пізнання є процесом порівняння» [4:469]. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту, як ознака специфіки ідіостилу того чи іншого письменника розглядається у дисертаціях Л. Голоюх та О. Марчук [1;2].

Чільне місце порівняння посідають у творчості Василя Слпчука - українського поета, прозаїка, лауреата Національної премії України ім. Тараса Шевченка. Попри те, що його твори є надзвичайно цікавими та оригінальними з погляду індивідуальної мовотворчості, об'єктом стилістичних досліджень вони ще не були. Таким чином, **мета** нашої розвідки – з'ясувати специфіку і місце порівнянь у відтворенні індивідуальної мовної картини світу Василя Слпчука. Матеріалом дослідження стали його прозові твори.

Насамперед, варто відзначити, що 98% із загальної кількості порівнянь – **індивідуально-авторські**. Вони відображають художні смаки В. Слпчука і відзначаються оригінальністю, цікавістю, іронічністю, а у деяких випадках навіть несподіваністю: «Нарекли ім'ям – як хлібина з печі» (*Осінь, 30); «Кожна усмішка – мов хрящик вуха, лише трішки гумою тхне» (Осінь, 38).

* Назви творів, зазначених у списку літератури, подаємо скорочено.

Що стосується поодиноких прикладів **традиційних** порівнянь, то у них за основу взятий український фольклор: «Голодний. Як семеро козенят» (Жінка, 20).

Письменник вдало використовує порівняння для досягнення різноманітних цілей:

- для зближення таких віддалених понять, як живе й неживе: «Я ніби прикра телеграма» (Дикі, 167); матеріальне і духовне: «Це дівчисько порпається в моїй душі, як у своєму ридикюлі» (Осінь, 51);

- для пояснення, уточнення якогось поняття: «Агресія ж – найпримітивніша форма захисту» (Жінка, 146);

- для конкретизації, унаочнення зображення якогось явища: «Хіба кожен захід сонця не є учбовою тривоگوю, перед тим як людина ступить у кромішню тьму, що чекає на неї по завершенні життя» (Жінка, 120);

- для створення живих, переконливих образів: «Баба функціонує у двох режимах. Коли вона сердита, то діє, наче напалм, а як добра, то ніби мікрохвильова духовка» (Дикі, 160).

Як відомо, структурними елементами порівняння є його суб'єкт (те, що порівнюють), об'єкт (те, з чим порівнюють) та зіставна ознака. [10:469] Відштовхуючись від поняття «**суб'єкт порівняння**» можна виділити 4 тематичні групи. Опишемо їх детальніше.

«**ЛЮДИНА**»: «Вовик безжальний, як ку-клукс-клан, мій синочок нічого не пробачає» (Дикі, 260); «Вигляд у Степана, наче він добу пролежав у морзі, а хвилину тому ожив» (Дикі, 287).

«**АБСТРАКТНІ ПОНЯТТЯ**»: «Мій сон був як підземне озеро, в якому – ні риб, ні водоростей» (Клітка, 5); «Думка ледве жевріла, як мокра погано розкурена цигарка» (Дикі, 5); «Щастя як чмих» (Клітка, 123).

«**ПРИРОДА**»: «Прочинила на вулицю двері: справді – дощ. Несміливий і кволий, мов сіре зайчєня, що одбилося від мами» (Сліпий, 207).

«**РЕАЛІЇ НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ**»: «Сірник – модель людини» (Осінь, 18); «Меч – продовження моєї руки» (Сліпий, 210).

Що стосується **об'єктів порівняння**, то вони надзвичайно різноманітні та оригінальні. Їх можна вважати за своєрідне підтвердження невичерпної та нестандартної уяви письменника: «А я схожа на стару гумову грілку. Яка не гріє. Яка пропускає воду» (Дикі, 33); «Зустрів недавно жінку, колись моє ім'я до її уст, наче пелюстка яблунева, прилипло» (Осінь, 30). За допомогою таких несподіваних асоціацій, образи, розкриті автором, ніби постають перед нами. Вони легко і надовго фіксуються в пам'яті. Вибір компонентів порівняння не випадковий; це результат індивідуального бачення світу, своєрідний внесок у розкриття ідейного змісту твору.

Із багатства явищ та ознак, покладених в основу порівняння, майстри пера обирають ті, котрі, за їхніми уявленнями, найточніше розкривають суть суб'єкта порівняння. Найчастіше у порівняннях Василя Слапчука зіставна ознака визначається: **зовнішнім виглядом**: «Її голова виглядає із води, густо всипаної чорною січкою, мов голова професора Доуеля» (Осінь, 76); **відчуттями**: «Це вже третє запитання, яке проявляється, наче розбита пляшка під босою ногою» (Дикі, 110); **властивостями**: «Автор поволи, мовби чеширський кіт, розчиняється у повітрі» (Дикі, 249); **звуковими асоціаціями**: «Оксана хихикнула. Щось хижє вчувалося у цьому смішку, наче кішка зашипіла» (Сліпий, 144); **якістю**: «Оксана знов усміхнулася, смішок той був сухий і принадний, як нова банкнота в жмені» (Сліпий, 21); **кольором**: «Над видноколом висить клопоть хмари, червоний, мовби об нього витерли закривавлене лезо меча» (Жінка, 120); **запахом**: «У повітрі, наче прясеним молоком, пахне вечором» (Жінка, 4).

Незалежно від того, чи сприяє порівняння створенню яскравішого образу персонажа, чи підкреслює ту чи іншу думку, воно передусім – не тільки основний засіб розкриття сутності явища, а й засіб репрезентації ставлення до нього автора твору. Так, наприклад, досить несподівано і нетрадиційно у порівняннях постає образ жінки (матері, бабусі): «Мати, мов камінчик у взутті, тисне, муляє, докучає: скорися, скорися – і все налагодиться» (Сліпий, 126); «Вийшло ж навпаки – на мою голову звалилася вся чоловіча робота, і мати стояла наді мною, ніби німець з нагайкою» (Дикі, 37); «Баба вдає з себе інтелігентку..., сама ж лається, як остання буфетниця» (Дикі, 115). Перед нами постають образи агресивних, впевнених та вольових жінок. Такими ознаками традиційно наділяли чоловіків, але якщо розглянути порівняння, де у ролі суб'єкта порівняння виступає чоловіча стать, то перед нами виникають слабкі та безвольні образи: «Виглядав тато неважнецьки. Наче равлик без мушлі – дивитись боляче» (Жінка, 107); «Тато замовк. Сидів на передньому сидінні, наче мокрий горобчик» (Жінка, 107). Таким чином, автор зображує світ «модерної людини» у контексті сучасних реалій. Асоціації, які виникають при сприйнятті таких порівнянь, говорять значно більше, ніж простий, логічно розчленований опис.

Мовна своєрідність порівняльних конструкцій залежить і від граматичної структури та від вибору слів, що беруть участь у порівнянні. Найчастотніші у прозі В. Слапчука конструкції у **формі порівняльного звороту**, диференційною ознакою яких є сполучники **мов, немов, наче, ніби, як, мовби**, та ін., наприклад: «Підлога під моїми ногами розгойдується, наче палуба корабля» (Дикі, 16); «Закипаю, мов чайник. Кришку парюю зносить» (Дикі, 51). Крім того, конструкції такого типу бувають лаконічними та розгорнутими. У прозі В. Слапчука переважають розгорнуті порівняння: «Унизу, наче збиті вершки, пінилися цвітом дерева» (Клітка, 254).

Порівняння у **формі підрядних речень** є досить поширеним явищем у творах В. Слапчука. За допомогою таких речень письменник акцентує увагу читача на найсуттєвішій ознаці (конкретній чи абстрактній): «Я думав, ти на роботі, - кажу, ніби цеглину з даху кидаю»

(Дикі, 32). Конструкції такого типу містять сполучники **як, ніби, наче, мовби, мов:** «Тато починає говорити, ніби йому до рота запхали сімнадцять жушок» (Дикі, 158).

Для зображення місткої та комплексної характеристики певної реалії автор використовує **описові форми порівнянь:** «Страх кудись зник, подібно до того, як вітер шумить у кроні дерева й нараз стихає, і западає гучна тиша, - отакий холодний спокій оволодів нею» (Сліпий, 170).

Речення порівняльної структури, у яких об'єкт порівняння охоплює усю предикативну частину: «Я – Єва, яка з'їла заборонений плід, але нічого не довідалася» (Дикі, 273). Ці порівняння надзвичайно цікаві, поетичні та близькі до метафор: «Кохання – зоряна війна» (Осінь, 29); «Твій сон – ціла поема, зіткана із символів та різного роду знаків...» (Дикі, 208).

Градаційні порівняння творяться за допомогою ступенів порівняння прикметників та прислівників. Такі конструкції використовуються для підсилення ефекту певного образу. Художня сила цих порівнянь цілком очевидна. Конструкції легко сприймаються читачем, наприклад: «Вона причащається частіше, ніж ти ванну приймаєш» (Дикі, 64); «Після цього я роблюся м'якшим від гумового іграшкового зайця, з якого виколупали свистунця» (Дикі, 34).

Зовсім рідко, та все ж трапляються порівняльні конструкції у **формі орудного відмінка:** «Видаюся собі мушлею, у якій зріє перлина» (Дикі, 198). Відсутність сполучника надає порівнянням відтінку метафоричності, тому конструкції з орудним відмінком називають образними порівняннями.

Варто відзначити, що близько **8%** із загальної кількості порівнянь реалізуються за допомогою **парцельованих конструкцій:** «Я залишав місто. Наче жінку. Наче заспану жінку з учорашньою косметикою на лиці» (Жінка, 28); «Лягаю в ліжко. Наче у воду поринаю» (Жінка, 96). Пунктуаційно-інтонаційний поділ наведених конструкцій фіксує не стільки формальний розрив на дві, а то й три частини, скільки є засобом емоційно-експресивного виділення. Зміст кожної частини речення виступає виразніше: «Ніжно. Ніжно-ніжно... Як метелик об лобове скло» (Осінь, 160).

За нашими спостереженнями, в ідіостилі Василя Слапчука порівняння – найяскравіша образна одиниця, що тісно пов'язана з ідейно-тематичною спрямованістю його творів. Порівняння належать до домінуючої лексики і передають найважливіші відтінки змісту. **98%** із загальної кількості порівнянь – індивідуально-авторські. Вони є своєрідним відбитком особистості письменника, викликають широке коло асоціацій, активізують увагу й почуття, зумовлюють відповідну реакцію читача. За допомогою порівнянь митець втілює в художніх образах свої життєві спостереження, будує індивідуальну мовну картину світу. Найчастотніший суб'єкт порівняння у Слапчука – людина. Що стосується об'єктів порівняння, то вони надзвичайно різноманітні та оригінальні. Несподівані асоціації та образи – це улюблений прийом автора, а надзвичайна поетичність та подекуди навіть зашифрованість образів, наближає порівняння до метафор. Основними способами репрезентації порівняння у прозі Василя Слапчука є форма порівняльного звороту, підрядного речення, описового та градаційного порівняння. Окрім того, **8%** із загальної кількості порівнянь реалізуються за допомогою парцельованих конструкцій.

З'ясування специфіки порівнянь дає змогу не лише розкрити сутності явищ і реалій, зображених у творах, а й вивчити психологію творчості письменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голоюх Л. В. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту : Автореф. дис...канд. філол. наук: 10.02.01 / НАН України, Інституту української мови. — Київ, 1996. — 20с.
2. Марчук О. І. Структурно-типологічні параметри порівняльних конструкцій в ідіостилі М. Коцюбинського. 10.02.01 – українська мова. Автореф. канд. дис. – Одеса, 2003. -20с.
3. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. – 3-тє видання перероблене і доповнене. – Тернопіль, 2000. – 248с.
4. Потебня О. Естетика і поетика слова. – К., 1985. – 521с.
5. Слапчук, Василь. Дикі квіти. Роман. – К.: Факт, 2005.- 296с.
6. Слапчук, Василь. Жінка зі снігу: Повість – К.: Факт, 2008.- 278с.
7. Слапчук, Василь. Клітка для неба. Повість – К.: Факт, 2007.- 280с.
8. Слапчук, Василь. Осінь за шокою: Роман. – К.: Факт, 2005.- 280с.

9. Слапчук, Василь. Сліпий дощ: Роман. – К.: Факт, 2003.- 336с.
10. Українська мова: Енциклопедія/ Редкол.: Русанівський В. М.,
11. Тараненко О. О., та ін. - 2-ге вид., випр. і доп. - К.: Вид-во «Укр. енцикл.»
12. ім. М. П. Бажана, 2004. - 824 с.

Починюк Ю.

Науковий керівник – доц. Царик Л.І.

ЗОРОВА ПОЕЗІЯ: ВІД ПИСАНКАРСТВА ДО СУПРЕМАТИЗМУ

Проблематика спільності мистецтв мала в історії як прихильників так і супротивників. Рене Веллек у своїй «Теорії літератури» (1949) вважав образотворчі паралелі неверифікативними, адже вони спираються на «суб'єктивну перцепцію» й ігнорують «специфічні закони окремих і автономних сфер» [2, с.309], які розвиваються незалежно і мають власний понятійний апарат. Теоретики літератури: Єжи Зьомек і Мар'я Рената Маснова намагалися довести, що «мовний рівень є неперекладним, а характерні для поезії метафори й метамовні операції, враховуючи специфіку іконічних знаків не можна реалізувати у візуальних мистецтвах» [2, с.310-311]. Власне такий підхід призвів до парадоксу, позаяк заперечення пізнавальних можливостей іконічних знаків суперечило щоденній мультимедійності. На захист інтердисциплінарних зв'язків у 1993 році вийшов Ришард Нич, оголосивши, що «сучасна літературна практика, яка наче «змусила» запровадити якийсь термін, який відповідав би її стратегіям, переконує нас, що міжтекстові взаємини не можна обмежити до внутрішньолітературних посилань. Адже вони обіймають також і зв'язки з позалітературними жанрами й стилями мовлення, як і, нерідко, інтерсеміотичні зв'язки – з позадискурсивними медіями мистецтва й комунікації (пластика, музика, фільм, комікс тощо)» [7, с.61]. Власне тому, на рівні поезографії як синкретичному виді мистецтва варто говорити про феномен візуальної публіцистики, що акумулює мислення і думку.

Проблемі взаємодії поезії та живопису в українському футуризмі приділила увагу М.Мудрак, особливості розвитку російського футуризму присвячені вагомі дослідження О.Бобринської та Т. Горячової.

Зорова поезія виникла задовго до письма. Вже перші наскельні зображення нагадували зорові вірші. З античної епохи до нас дійшли твори класиків зорової поезії Сіміаса Родоського, Теокрита та ін., які вписували художні тексти у форму соплки, крил, яйця... Зорова поезія тяжіла до піктографічного письма. І «якщо символіку писанок розглядати як систему піктограм..., то найдавнішими українськими збірками зорових поезій були писанки» [3, с.249]. У літописах Київської Русі художнє оформлення манускриптів було синкретизмом тексту та орнаменталістики, що також нагадувало зорову поезію. Найвищого розквіту цей синтез досягнув у X-XI ст. У фресках Софійського собору. В архітектурі середньовічної Малої Азії та Середньої Азії «разом із геометричним орнаментом використовувалися коранічні цитати, написані арабською в'яззю» [3, с.249]. У середньовічній Європі зорова поезія була частиною барокової естетики. В Україну зорові вірші прийшов через латинізовану школу, тому перший український текст був саме латиномовним. «У 1574 р. його написав Григорій Чуй із Самбора» [3, с.250]. Тоді такі вірші називали емблематичними, геральдичними, фігурними.

Фігурні вірші поширюються і на початок XIX ст. Але вони вже не виражали притаманного ранньому і середньому бароко ідейно-тематичного розмаїття, а використовувалися виключно з панегіричною метою, що свідчило швидше про згасання барокового стилю. Збереглися панегіричні фігурні вірші хрестоподібної форми з Переяславської колегії (1802) і Київської академії (1805-1806, 1813). Фігурна поезія подібна до емблематики й символіки, бо в основі своїй мала творення символічної графеми. Подібна символічність притаманна й іншим жанрам зорової поезії: піфагорійський вірш-дерево, квадратний вірш-дзеркало. Т.Назаренко констатує, що «найдавнішими зразками зорової літератури вважають два спіралеподібні тексти, розташовані на обох фасетах фестського диску, знайденого на острові Крит і датованого приблизно 1700 роком до РХ» [6, с.43]. Стверджує, що